

Ковбаснюк Олександра Романівна
студентка I курсу
факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ПРАВА ЯК ДЖЕРЕЛА ПРАВА

Важливу роль у процесі формування правової держави відіграють принципи права, які символізуючи дух права, визначають характер правової культури та обумовлюють специфіку правової системи держави.

В загальному, поняття принципу (від лат. *principium* – початок, основа) є загальнонауковою категорією, яка означає основне вихідне положення певної теорії, вчення, науки, світогляду тощо. Іншими словами, принципи є основою будь-якої концептуальної системи, яка визначає особливості її організації та впливу на об'єктивну реальність.

В юридичній літературі принципи права визначаються як «вихідні, визначальні ідеї, положення, установки, які складають моральну й організаційну основу виникнення, розвитку і функціонування права» [5, с. 18], «основні, початкові положення, ідеї, що висвітлюють закономірності та сутність права як специфічного соціального регулятора»; «керівні ідеї, які характеризують зміст права, його сутність і призначення в суспільстві» [7, с. 56], «відправні, вихідні начала правової системи» [3, с. 35] тощо. При цьому визнається, що принципами права є не тільки ті положення, що закріплені в джерелах права, але й провідні правові ідеї, які отримали загальне визнання в діяльності органів правосуддя, інших суб'єктів права, незважаючи на відсутність їхньої формальної фіксації в об'єктивному праві.

Таким чином, принципи права не обов'язково повинні бути сформульовані у правових нормах, а тому можна виокремити писані і неписані принципи права. Також вони є різноманітними за формою (явні і неявні), оскільки можуть бути як сформульовані у конкретній правовій нормі, так і розміщені у розділі загальних положень законів, а можуть взагалі прямо не міститися у правових нормах, а виводитися зі змісту цих правових норм.

Серед науковців існують різноманітні погляди щодо видів принципів права та їх системи, проте найпоширенішою є класифікація принципів права за сферою їх дії в межах системи права. При цьому виокремлюються загальні (основоположні) принципи права, міжгалузеві, галузеві принципи, принципи підгалузей та інститутів права.

Найбільше значення відіграють загальні (основоположні) принципи права, в яких знаходять відображення визнані в суспільстві загальнолюдські цінності, ідеї свободи, рівності, гуманізму та справедливості, що окреслилися в процесі розвитку правової культури усієї людської цивілізації.

Досліджуючи правову природу загальних принципів права, окремі науковці відзначають їх тісний зв'язок з теорією природного права, оскільки загальні принципи права є відображенням об'єктивної «ідеї справедливості», на основі якої вони забезпечують єдність права; вони є засобом перенесення природного в позитивне право та вказують на цінності, які визначають правопорядок у цілому [6, с. 20].

Слід зазначити, що принципам права притаманна дуалістична природа, яка полягає в їх одночасному розумінні як змісту права і як його форми (джерела), що дозволяє розглядати їх як самостійний елемент правової системи.

При цьому, розуміння загальних принципів права як джерела права вперше з'явилося в міжнародному праві. Зокрема, ще у Конвенції про мирне розв'язання міжнародних зіткнень (I Гаазька конвенція) від 18 жовтня 1907 р. (стаття 73) зазначалося, що при тлумаченні компромісу, представленого сторонами, арбітражний суд може застосовувати принципи права. Прикладом також може слугувати Гаазька конвенція про Міжнародний призовний суд (XII Гаазька конвенція) від 18 жовтня 1907 р. (стаття 7), яка уповноважувала суд у випадку відсутності загальновизнаних правил приймати рішення відповідно до загальних принципів правосуддя і справедливості.

На сучасному етапі найважливішим виявом такого підходу виступає Статут Міжнародного Суду ООН, відповідно до положень якого (стаття 38) Суд застосовує «загальні принципи права, визнані цивілізованими націями». З цього часу загальні принципи права визнаються прямим джерелом міжнародного права, яке, передусім, покликане вирішувати проблему відмови від розгляду справи через неясність питання в умовах існування прогалин у міжнародному праві.

Загальні принципи права розглядаються також як самостійне джерело права Європейського Союзу. При цьому, їх застосування дозволяє, насамперед, заповнити окремі прогалини існуючої правової системи ЄС в умовах обмежених (в межах компетенції, наданої державами-членами) повноважень ЄС.

Значну роль в утвердженні ідеї визнання загальних принципів права відіграє судова влада. Керуючись концепцією, згідно з якою правові норми можуть бути виведені не тільки з нормативно-правових актів, але й із загальних принципів права, суди можуть застосовувати право навіть в умовах відсутності відповідних правових приписів. Яскравим прикладом цього є діяльність Європейського суду з прав людини.

Таким чином, судова практика стає головним джерелом загальних принципів права. За посередництва правосуддя, при вирішенні конкретних судових справ, загальні принципи ніби трансформуються у специфічні

нормативно-правові вимоги [4, с. 259], здійснюється так звана добудова права [8, с. 176].

В Україні, яка йде шляхом поступового входження до європейського політичного, економічного і правового простору, теж має місце тенденція визнання загальних принципів права, як джерела права. Зокрема, Конституція України (стаття 18) встановлює, що зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права. А Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (стаття 2) визначає, що засади внутрішньої і зовнішньої політики базуються, в тому числі, і на загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права та встановлює пріоритет загальновизнаних норм і принципів міжнародного права перед нормами і принципами національного права.

При цьому важлива роль у процесі визнання загальних принципів права та конкретизації їх змісту має належати українським судам. Це стосується, в першу чергу, Конституційного Суду України, який докладає значних зусиль щодо сприйняття українською правовою системою певних загальних принципів права (зокрема, принципів правової визначеності та пропорційності) [6, с. 19].

Підсумовуючи можна зазначити, що в сучасній правовій доктрині принципи права розглядаються як самостійне джерело права, яке покликане передусім, бути безпосередньою основою для вирішення конкретних справ та використовується при інтерпретації норм права, застосуванні аналогії права з метою подолання прогалин і протиріч у праві.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – С. 141.
2. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01 липня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 40. – Ст. 527.
3. Боголюбов С.А. Экологическое право. Учебник для вузов. – М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА, 1998. – 448.
4. Бондарь Н. С. Власть и свобода на весах конституционного правосудия: защита прав человека Конституционным Судом Российской Федерации / Н. С. Бондарь. – М., 2005. – С. 259.
5. Колодій А.М. Принципи права України: монографія / А. М. Колодій. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 208 с.
6. Погребняк С. П. Загальні принципи права як джерело права // Вісник Академії правових наук України. – 2011. – № 1(64). – С. 14-25.

7. Сушко Є.Р. До характеристики поняття принципів права у загальнотеоретичній юриспруденції // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 33. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2006. – С. 56.

8. Циппеліус Р. Юридична методологія / Р. Циппеліус ; пер. з нім. – К., 2004. – 176 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Рязанов М. Ю.

Корчак Олександр Олександрович

студент V курсу

судово-адміністративного факультету

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗНЯТТЯ ДЕПУТАТСЬКОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ЯК ЩЕ ОДИН КРОК ДО СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Однією з конституційних гарантій безперешкодного і ефективного здійснення депутатської діяльності в Україні вже більше двадцяти семи років виступає депутатська недоторканність. Дану юридичну гарантію правового статуту народних депутатів нашої держави можна визначити як захист від будь-якого примусу з боку держави в особі її органів, який би міг бути застосований за звичайних обставин.

Відповідно до ст. 80 Конституції України (далі – КУ), народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах та не можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані [1].

Вищезазначена стаття Основного закону породжує на перший погляд невідповідність або навіть доцільніше буде сказати суперечність нормі, яка міститься в ст. 24 КУ та закріплює рівність конституційних прав і свобод та рівність перед законом громадян. Виникає питання як одна норма чинної КУ може суперечити іншій? Існує точка зору, яка зазначає, що депутатська недоторканність є винятком із конституційного принципу рівності всіх громадян перед законом [2, с. 9]. У 1999 році Конституційний суд України дещо по іншому обґрунтував дане твердження: «Важливою конституційною гарантією є депутатська недоторканність, яка має цільове призначення – забезпечення безперешкодного та ефективного здійснення народним депутатом України своїх функцій. Вона не є особистим привілеєм, а має публічно-правовий характер» [3].